

Boekbesprekingen

HERMAN
HAVEKES

Arie Kok, *Biografie van de Zuiderzee. 850 jaar geschiedenis in 25 verhalen*. Utrecht: Omniboek 2021, 240 pp., ISBN 9789401916943, pb.

Dit boek van journalist en schrijver Arie Kok, die eerder zijn interesse en liefde voor de Zuiderzee in de vissersroman *Zoete Zee* verwoordde, bevat de geschiedenis van deze vroegere binnenzee. Van het ontstaan door de Allerheiligenvloed van 1170 tot de aanleg van de Afsluitdijk in 1932 waardoor de Zuiderzee is omgedoopt in IJsselmeer. In de inleiding verklaart de auteur zijn interesse. In de zomer van 1976 bezoekt hij met zijn ouders Schokland en Urk en sinds die zomer heeft het verhaal van de verdwenen zee en zijn kustbewoners hem niet meer losgelaten. Bijna vijftig jaar later staat hij op het uiterste punt van de Eempolder, waar vroeger de vissersboten uitvoeren op jacht naar haring en ansjovis, en denkt hij over de ‘moordlustige zee’. Over de oorspronkelijke veiligheid die de Afsluitdijk bood, wordt tegenwoordig anders gedacht. ‘Nooit meer’ is ‘je kunt nooit weten’ geworden. En land teruggeven aan het water is niet meer onbespreekbaar.

Het boek bevat vijftientig verhalen die samen de 850 jaar overspannen die de Zuiderzee heeft bestaan. Als we inderdaad de Allerheiligenvloed van 1170 – die leidde tot een open verbinding met de Noordzee en zo het Almere transformeerde in Zuiderzee – als oorsprong zien en de Afsluitdijk als het eind, rekent de auteur overigens een eeuw te ruim en kent de Zuiderzee een historie van ruim 750 jaar. Die verhalen kennen een chronologische opbouw door de eeuwen heen, zijn veelal voorzien van informatieve kaderteksten en van fraaie illustraties. Ook midden in het boek is een aantal mooie illustraties opgenomen. Achterin staan een handige tijdlijn en een verantwoording waarin de basis van een groot

deel van de vijftientig verhalen wordt vermeld. Het afsluitende literatuuroverzicht helpt de lezer die meer wil weten verder op weg.

Door de opzet van het boek is het zonder al te veel te verklappen niet eenvoudig te recenseren. Laat ik voorop stellen dat de verhalen stuk voor stuk prettig leesbaar zijn geschreven, ook omdat mensen daarin centraal staan, en een schat aan wetenswaardigheden over de vroegere Zuiderzee bevatten. Uiteraard komen in die verhalen de dreiging van het water en de overstromingsrampen van 1825 en 1916 terug. Die laatste ramp hielp Lely, aan wie een apart hoofdstuk is gewijd, trouwens om zijn afsluitings- en droogleggingsplan er politiek doorheen te krijgen (zie de hoofdstukken 21 met de toepasselijke titel ‘Ook zonder oorlog kun je land aan je grondgebied toevoegen’ en 23).

Voorts krijgen de vroegere eilanden Urk, Schokland, Marken en Wieringen ruime aandacht, waarbij de wettelijk opgedragen ontruiming van Schokland in 1859 en de Urker schedelroof op mij de meeste indruk hebben gemaakt. Ook de vele oorlogen die op en langs de Zuiderzee zijn uitgevochten komen aan bod, waarbij de rol van de Friese vrijheidsstrijder Grutte Pier niet ontbreekt. Vanzelfsprekend komt de rol van de zee als vaarweg, als het ijs dat ten

minste niet belemmerde, want vroeger was de Zuiderzee regelmatig dichtgevroren, en als bron voor de handel en de visserij eveneens aan de orde. Een verrassend hoofdstuk is dat over de kunstenaarskolonie rond hotel Spaander in Volendam. Aangezien de kunstenaars de nota nogal eens in natura via een paar mooie schilderijen betaalden, had het hotel op een gegeven moment een collectie van veertienhonderd schilderijen opgebouwd. Aan de schilder Ernst Leyden is een apart kader gewijd. Zijn mooie werk 'Biddende vissers', dat in het Oude Raadhuis van Urk hangt, is midden in het boek afgebeeld. In 1935 ging dit doek door een brand verloren, waarna Leyden het in 1962 opnieuw schilderde. Ten slotte komt ook het Frouke van Stavoren langs, de rijke weduwe op zoek naar het geluk, waardoor feit en fictie trefzeker met elkaar zijn verweven. Al die vijftientwintig verhalen bieden tezamen inderdaad een mooi en breed overzicht van de historie van de Zuiderzee.

Als ik mij een enkel punt van kritiek mag veroorloven, is dat de relatieve beknoptheid van veel van die verhalen. Bij lezing overkwam mij met enige regelmaat het gevoel van 'hier wil ik wel meer van weten'. Weliswaar verwijst de verantwoording voor de meeste hoofdstukken door naar andere literatuur, maar die heb je als lezer zo gauw niet bij de hand. Zo verhaalt hoofdstuk vier over het door de zee verzwolgen dorp Nagele. Gepresenteerd als een legende weliswaar, maar uit de kadertekst op p. 39 volgt dat dit, net als met de Grote Waard door de Elisabethsvloed, werkelijk heeft plaatsgevonden. Dan wil je wel weten hoe groot dat dorp was, hoeveel mensen er woonden, wat men deed om dit onheil af te wenden, wat de relatie met het huidige dorp Nagele is, en zo meer. Daarnaast is het helaas vergeefs zoeken in dit hoofdstuk dat slechts een drietal pagina's beslaat.

Als gezegd beкроop dit gevoel mij vaker. In zoverre had ook kunnen worden gekozen voor een boek met minder verhalen en meer diepgang, of voor een iets dikker boek natuurlijk. Ten slotte heb ik, bijvoorbeeld in een kadertekst in hoofdstuk negentien over de reis langs 'dode steden' van Henry Havard in 1873 een verwijzing gemist naar de reis van onze grote natuurvorser Jac. P. Thijssse langs de Zuiderzee. In het bekende en gelijknamige Verkade-album uit 1914 riep hij ons in zijn voorbericht op: 'Ga nu de Zuiderzee zien, eer het te laat is. Want lang zal 't niet duren, of groene polders vervangen de kabbelende golfjes.' In dat album is aan het eind ook een 'afzonderlijk hoofdstukje' over de Zuiderzee-drooglegging opgenomen. Een soortgelijke, zij het meer persoonlijke opmerking betreft het feit dat ik in het boek graag de tekst van de Zuiderzee-ballade, zo mooi gebracht door Sylvain Poons en Oetze Verschoor, had aangetroffen. Ik herinner mij nog goed hoe ik vroeger altijd werd geraakt als ik dit lied op de radio hoorde. Als kleine stadsjongen kon ik mij daar toen trouwens maar bar weinig bij voorstellen.

Kok heeft er met zijn boek voor gezorgd dat zijn lezers zich dat nu allemaal wel kunnen voorstellen. Hij heeft de geschiedenis van de Zuiderzee in zijn vijftientwintig verhalen treffend ontsloten en voor de lezer toegankelijk gemaakt. Het boek heeft inmiddels al de nodige herdrukken beleefd, dus het weet zijn weg naar die lezer goed te vinden.

Aad de Klerk, *Historische atlas van Zeeland. Stad en dorp, land en water in vier eeuwen cartografie*. Zwolle: Wbooks, 2021, 128 pp., ISBN 978-94-625-8435-8, hb.

PIET VAN
CRUYNINGEN

Het is altijd leuk om historische kaarten te bekijken, omdat je er steeds weer van alles op kunt ontdekken. Voor mensen met belangstelling voor waterstaatsgeschiedenis is een boek met historische kaarten van Zeeland extra interessant, omdat in dit waterige gewest op vrijwel elke kaart wel elementen te vinden zijn die met waterstaat te maken hebben. De *Historische atlas van Zeeland* bevat achtenveertig kaarten vanaf het begin van de zestiende tot het midden van de twintigste eeuw. Een aantal daarvan geeft de provincie als geheel weer, maar het boek bevat vooral veel detailkaarten die de ontwikkeling van het landschap in deze periode mooi illustreren. Er is een selectie gemaakt van kaarten van alle eilanden en van Zeeuws-Vlaanderen, heel belangrijk in dit voormalige eilandenrijk waar veel mensen alleen hun eigen eiland van belang vinden.